

บทคัดย่อ

บ้านดอนกอก ตำบลหัวเรือ อำเภอลำปำ จังหวัดมหาสารคาม อยู่ห่างจากตัวเมืองจังหวัดมหาสารคามประมาณ 60 กิโลเมตร การคมนาคมติดต่อกับอำเภอลำปำและตัวจังหวัดมีความสะดวกสบาย ประกอบด้วย 129 ครัวเรือน ประชากรส่วนใหญ่มีอาชีพหลักคือทำนา ปีละ 2 ครั้ง คือนาปีและนาปรัง มีวิถีชีวิตเรียบง่าย มีทุนที่เป็นทรัพยากรที่สำคัญอันได้แก่หนองน้ำสาธารณะของหมู่บ้าน เป็นแหล่งทรัพยากรน้ำที่สำคัญที่ชาวบ้านบางครอบครัวสามารถใช้ในการเพาะปลูกพืชผัก สวนครัว และเลี้ยงปลา เป็นต้น ในช่วงที่ผ่านมาชุมชนรับวัฒนธรรมการแข่งขัน การบริโภคนิยม และกระแสโลกาภิวัตน์เข้ามา ซึ่งมีผลกระทบต่องานวิถีชีวิตของชุมชนแบบดั้งเดิม ทำให้ประเพณีและวัฒนธรรมท้องถิ่นเปลี่ยนแปลงไปจากการรับเอาวัฒนธรรมและค่านิยมสังคมเมืองมากขึ้น จนคนในชุมชนเกิดสภาวะของการมีหนี้สินเพิ่มขึ้น ทำให้เกิดความเครียด วิตกกังวลว่าจะสูญเสียทรัพย์สินที่มีอยู่ไปจากการเป็นหนี้ โครงการวิจัย “การเสริมสร้างศักยภาพการจัดการหนี้สินระดับครัวเรือน ตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อความเข้มแข็งของชุมชนบ้านดอนกอก ตำบลหัวเรือ อำเภอลำปำ จังหวัดมหาสารคาม” มีวัตถุประสงค์ ดังนี้คือ 1.) เพื่อศึกษาสาเหตุหรือปัจจัยที่มีผลกระทบต่อหนี้สินระดับครัวเรือน ซึ่งก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของวิถีความเป็นอยู่ของชุมชนบ้านดอนกอก 2.) เพื่อศึกษาภาวะเศรษฐกิจครัวเรือน (รายรับ รายจ่าย การออม หนี้สิน) ของชุมชนบ้านดอนกอก 3.) เพื่อศึกษาทุนทางสังคมและวัฒนธรรม หรือศักยภาพเดิมในการจัดการหนี้สินของชุมชน ที่สามารถนำมาใช้ในการเสริมสร้างศักยภาพการจัดการหนี้สินระดับครัวเรือน 4.) เพื่อศึกษาแนวทาง (รูปแบบ) การเสริมสร้างศักยภาพการจัดการหนี้สินระดับครัวเรือนโดยใช้ทุนหรือศักยภาพเดิมของชุมชนที่มีในท้องถิ่นของชุมชนบ้านดอนกอกตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง โดยใช้การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (PAR) ประกอบด้วยทีมวิจัยอาจารย์และทีมวิจัยชาวบ้านกลุ่มเป้าหมายจำนวน 20 ครัวเรือน ผลการวิจัยพบว่าสาเหตุของการเป็นหนี้ เกิดจากค่าใช้จ่ายที่สูงเกินรายได้ ซึ่งเกิดจาก -;) ปัจจัยภายใน ได้แก่ ความอยาก ความเชื่อ - ค่านิยมของคนในชุมชน เช่นรายจ่ายสำหรับภาษีสังคม และ-) ปัจจัยภายนอก ได้แก่ การศึกษาบุตร การอยู่-การกินในการดำรงชีพ ระบบการกักตุนนโยบายของแหล่งหนี้ เป็นต้น ซึ่งผลกระทบจากการเป็นหนี้ทำให้ชาวบ้านเกิดความทุกข์ ทุกข์กายต้องทำงานหนักขึ้น ทุกข์ใจไม่มีความสุข กลัวคนอื่นรู้ว่าเป็นหนี้ อาย ไม่กล้าคุยกับคนอื่นเพื่อจัดการปัญหาเรื่องนี้ และส่งสารลูกเกรงว่าจะทิ้งหนี้ให้เป็นภาระของลูก ชาวบ้านกลุ่มเป้าหมาย 20 ครอบครัว มีแหล่งรายรับจากการทำนา ปศุสัตว์ ประกอบอาชีพเสริม จากการค้าขาย ทอผ้า ปลูกหม่อน-เลี้ยงไหม กลุ่มอาชีพจากการรับจ้าง จากค่าตอบแทน และลูกส่งมาให้ เป็นต้น มีรายจ่ายหลักจากการศึกษาบุตร การเกษตร ค่าอาหารและของใช้อุปโภค บริโภค เป็นต้น มีหนี้สินเกิดจากการมีรายจ่ายมากกว่ารายรับที่ทำได้ โดยแบ่งกลุ่มของครัวเรือนที่มีหนี้สิน จากระดับการเป็นหนี้สิน เป็น 3 กลุ่ม ดังนี้คือ 1) ครอบครัวที่เป็นหนี้ 0-100,000 บาท มีจำนวน 8 ครัวเรือน 2) ครอบครัวที่เป็นหนี้ 100,001- 500,000 บาท มีจำนวน 10 ครัวเรือน 3) ครอบครัวที่เป็นหนี้มากกว่า 500,000 บาท มีจำนวน 2 ครัวเรือน จากการสำรวจข้อมูลพบว่าคนในชุมชนส่วนใหญ่เป็นเครือญาติกัน คนในชุมชนมีภูมิปัญญาในการทอผ้าไหม มีการปลูกหม่อน เลี้ยงไหมภายในชุมชน และมีการรวมกลุ่มของสมาชิกในชุมชนเป็นกลุ่มอาชีพเสริม สามารถนำมาใช้ในการเสริมสร้างศักยภาพการจัดการหนี้สินระดับครัวเรือนได้ โดยมีเป้าหมายเริ่มต้นในการลดรายจ่าย และเพิ่มรายได้ในครัวเรือน

จากการลงปฏิบัติของทีมนักวิจัยพบว่าแนวทางในการลดรายจ่าย และเพิ่มรายได้ในครัวเรือน เริ่มจากการทำบัญชีครัวเรือน ที่เห็นรายรับ รายจ่าย ในแต่ละวัน การค้นหาศักยภาพอาชีพที่เสริมความรู้ ความสามารถ ทักษะในการทำงาน อาชีพ ของทรัพยากร (คน) ในครอบครัว ที่สามารถสร้างรายได้แก่ครอบครัวได้ เช่นงานช่าง งานฝีมือ เป็นต้น พัฒนาครอบครัวหรือกลุ่มอาชีพเดิมที่เคยทำในชุมชน เพื่อเพิ่มผลผลิตและเพิ่มรายได้ที่แน่นอน และเพิ่มเติมองค์ความรู้ หรือทักษะ ให้เกิดผลผลิตใหม่ๆ ที่สามารถลดรายจ่าย เพิ่มรายได้แก่ครอบครัวได้ตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง เช่นการปลูกผักกินเอง ที่เหลือขายเป็นรายได้ การผลิตเครื่องมือของใช้อุปโภคบางอย่างไว้ใช้เอง เป็นต้น เป็นการเสริมสร้างศักยภาพการจัดการหนี้สินระดับครัวเรือนได้นอกจากนี้จากโครงการวิจัยยังส่งผลลัพธ์ต่อชุมชน ดังนี้คือ 1) เกิดกลุ่มตลาดทางเลือกในหมู่บ้าน โดยมีวัตถุประสงค์ ส่งเสริมผู้มีทักษะด้านการทำอาหารของหมู่บ้าน ผู้ซื้อในชุมชนได้อาหารคุณภาพ ปริมาณมากกว่าที่ซื้อจากภายนอกชุมชน ชุมชนไม่ต้องซื้อของจากภายนอกชุมชน ลดค่าใช้จ่ายในการเดินทางออกไปซื้อสินค้าจากนอกชุมชน 2) เกิดร้านค้าผลิตภัณฑ์ (ผ้าไหม เสื้อ ผ้ามัดหมี่ งานฝีมือ) เป้าหมาย เพื่อเป็นแหล่งจำหน่ายสินค้าของสมาชิก มีช่องทางการขายที่ชัดเจน สร้างมาตรฐานราคาในทิศทางเดียวกัน 3) เกิดชุมชนงานศพปลอดเหล้าในชุมชนบ้านดอนกอก หมู่ 21 และขยายผลในชุมชนใกล้เคียง

จากโครงการวิจัยพบว่ารูปแบบการจัดการที่เหมาะสมเพื่อเสริมสร้างศักยภาพการจัดการหนี้สินระดับครัวเรือน โดยใช้ทุนที่มีในท้องถิ่นหรือศักยภาพเดิมของชุมชน ตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง มีลักษณะของการจัดการ ดังนี้คือ 1). มีการตั้งเป้าหมาย ในการลดรายจ่ายที่ไม่จำเป็น เพิ่มรายได้ และมีเป้าหมายที่ชัดเจนในการลดแหล่งหนี้ และ/หรือ จำนวนหนี้ให้น้อยลง 2). มีการทำงานร่วมกันตั้งแต่ระดับบุคคล (ตนเอง) ทุกคนในครอบครัว และระดับกลุ่ม โดยมีความพอประมาณ มีเหตุผลในการใช้จ่าย ค้นหาศักยภาพ ทักษะของตนเอง และหาองค์ความรู้ ใหม่เพื่อนำมาใช้ในการประกอบสัมมาชีพหารายได้เพิ่มเติม 3). รู้วิธีการแก้ไข (การปฏิบัติ) เมื่อมีปัญหาต้องรู้วิธีแก้ไขปัญหา โดยทำศึกษาข้อมูล (ต้นเหตุ ที่มาของปัญหา) วิเคราะห์ข้อมูล อย่างมีเหตุผล ศึกษาเรียนรู้ และนำมาประยุกต์ใช้ (อย่างมีเหตุผลบนเงื่อนไขของความพอดี) ลงมือปฏิบัติ (อย่างมีคุณธรรม) และติดตาม ประเมินผล